

ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЛІКВІДАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Попко Ю.Я.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2253-8165>
popkonauka@ukr.net*

Попко Ю. Я. Поняття та підстави ліквідації юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва.

Ліквідація юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва є одним із способів їх припинення. Правовий режим ліквідації полягає в юридичному оформленні безповоротного припинення юридичної особи. Під час проведення процедури ліквідації сільськогосподарських організацій слід враховувати їхній особливий правовий статус. Такі організації посідають важливе місце в системі виробництва, переробки та розповсюдження сільськогосподарської продукції, а відтак – у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Відтак, започаткування процедури ліквідації досліджуваних суб'єктів повинно здійснюватися з урахуванням сезонного характеру сільськогосподарської виробничої діяльності, необхідності збору і реалізації сільськогосподарської продукції тощо.

Під підставами ліквідації необхідно розуміти юридичні факти, визначені законом або установчим документом, з якими законодавець пов'язує початок процедури ліквідації, тобто прийняття відповідного рішення уповноваженою особою (органом).

Легітимні підстави ліквідації юридичної особи унормовані ст. 110 Цивільного кодексу України, з приписів якої вбачається, що юридична особа ліквідується: за волевиявленням її учасників або уповноваженого органу; на підставі судового рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з її банкрутством. У спеціальному законодавстві, яким визначені особливості утворення, діяльності та припинення окремих різновидів сільськогосподарських юридичних осіб, закріплені аналогічні за змістом положення. Ключовою підставою добровільної ліквідації є рішення учасників або органу юридичної особи (оскільки по суті вплив строку, на який було створено юридичну особу, та досягнення мети, задля якої вона створювалася, «поглинаються» наявністю такого рішення). Натомість підставами примусової ліквідації є: рішення суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади; за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади

Ключові слова: юридична особа, припинення, підстави, ліквідація, сільськогосподарське виробництво.

Popko Yu. Concepts and basis of liquidation of legal entities carried out activities in the field of agricultural production.

Liquidation of legal entities engaged in agricultural production is one of the ways to cessation of them. The legal regime of liquidation is the legal registration of the irrevocable termination of the legal entity. Their special legal status should be taken into account during the liquidation procedure of agricultural organizations. Such organizations occupy an important place in the system of production, processing and distribution of agricultural products, and thus – in ensuring food security of the state. Therefore, the initiation of the procedure of liquidation of the studied subjects should be carried out taking into account the seasonal nature of agricultural production activities, the need to collect and sell agricultural products, etc.

The grounds for liquidation should be understood as legal facts determined by law or the constituent document, with which the legislator connects the beginning of the liquidation procedure, ie the adoption of the relevant decision by the authorized person (authority).

Legitimate grounds for liquidation of a legal entity are regulated by Art. 110 of the Civil code of Ukraine from which instructions it is seen that the legal entity is liquidated: at the will of its participants or the authorized body; on the basis of a court decision on the termination of a legal entity not related to its bankruptcy. The special legislation, which has defined the features of the formation, operation and termination of certain types of agricultural legal entities, has enshrined similar in content provisions. The key basis for voluntary liquidation is the decision of the participants or the body of the legal entity (because in fact the term for which the legal entity was established and the achievement of the purpose for which it was created are “absorbed” by the presence of such a decision). Instead, the grounds for compulsory liquidation are: court decision on liquidation of a legal entity due to violations committed during its creation, which cannot be eliminated, at the suit of the participant of the legal entity or the relevant public authority; by a court decision on the liquidation of a legal entity in other cases established by law – at the request of the relevant public authority.

Key words: legal entity, termination, grounds, liquidation, agricultural production.

Постановка проблеми. Ліквідація юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва є одним із способів їх припинення. Правовий режим ліквідації полягає в юридичному оформленні безповоротного припинення юридичної особи. Під час проведення процедури ліквідації сільськогосподарських організацій слід враховувати їхній особливий правовий статус. Такі організації посідають важливе місце в системі виробництва, переробки та розповсюдження сільськогосподарської продукції, а відтак – у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Відтак, започаткування процедури ліквідації досліджуваних суб’єктів повинно здійснюватися з урахуванням сезонного характеру сільськогосподарської виробничої діяльності, необхідності збору і реалізації сільськогосподарської продукції тощо. Позаяк, доцільність вивчення питань щодо поняття та підстав ліквідації юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження понять та підстав ліквідації юридичних осіб, зокрема й тих, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва присвятили свої праці багато учених, серед яких: О. В. Адамович, Н. Я. Заболотна, О. М. Зубатенко, А. В. Коструба, О. М. Скоропис, І. В. Спасибо-Фатеева, О. М. Стратюк, В. О. Хоменко, М. М. Чабаненко, Т. М. Чурилова, Ю. М. Юркевич та багато інших.

Метою даної статті є проведення аналізу поняття та підстав ліквідації юридичних осіб, які здійснюють діяльність у галузі сільськогосподарського виробництва та вироблення авторського підходу щодо перспектив реформування нормативної регламентації цих відносин.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні відсутнє легальне визначення терміну «ліквідація», що зумовлює його неоднозначне трактування серед представників наукової спільноти. Узагальнивши доктринальні підходи щодо розуміння змісту ліквідації юридичної особи, відзначмо, що це поняття розглядається науковцями крізь призму таких категорій як юридичний факт [1, с. 173]; юридичний склад, тобто сукупність юридичних фактів [2, с. 9]; процедура [3, с. 110]; правовідношення [4, с. 97].

На нашу думку, заслуговує на підтримку підхід, що за своєю сутністю ліквідація є чітко визначеною на законодавчому рівні процедурою, неухильне дотримання якої призводить до припинення юридичної особи.

Найбільшу полеміку серед фахівців при окресленні понятійного апарату викликає питання про наявність правонаступництва у разі ліквідації юридичної особи. Одна група дослідників дотримується позиції, що ліквідацією є припинення юридичної особи без переходу прав і обов’язків до інших осіб у порядку правонаступництва [5, с. 104; 6]. Інші стверджують, що під час ліквідаційної процедури може мати місце сингулярне правонаступництво [7, с. 234; 8, с. 728]. Ця позиція видається нам обґрунтованою, оскільки після задоволення вимог кредиторів, можуть залишитися активи (кошти, майно), які, якщо інше не передбачено установчим документом або законом, підлягатимуть розподілу між учасниками (членами) ліквідуваної юридичної особи. Це судження знаходить своє нормативне підґрунтя у приписах ч. 12 ст. 111 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Також, у цивілістичній доктрині сформувалися різні підходи до класифікації ліквідації юридичної особи. Так, О. В. Адамович, на підставі аналізу положень Закону України «Про державну реєстрацію

юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», виокремлює такі види ліквідації як спрощену, за принципом мовчазної згоди і таку, що здійснюється у загальному порядку [9, с. 194]. Розробники Науково-практичного коментаря Цивільного кодексу України стверджують, що ліквідація може бути безумовно-добровільною, добровільно-вимушеною, вимушено-примусовою і безумовно-примусовою [8, с. 728].

Проте превалюючим серед наукової спільноти залишається підхід, згідно з яким ліквідацію юридичної особи диференціюють на добровільну та примусову [10; 11, с. 8]. Хоча законодавець у ЦК України не оперує окресленою термінологією, проте із системного аналізу його положень можемо дійти висновку про опосередковану регламентацію такої класифікації.

При цьому, під підставами ліквідації необхідно розуміти юридичні факти, визначені законом або установчим документом, з якими законодавець пов'язує початок процедури ліквідації, тобто прийняття відповідного рішення уповноваженою особою (органом).

Легітимні підстави ліквідації юридичної особи унормовані ст. 110 ЦК України, з приписів якої вбачається, що юридична особа ліквідується: за волевиявленням її учасників або уповноваженого органу; на підставі судового рішення про припинення юридичної особи, не пов'язаного з її банкрутством [12].

У спеціальному законодавстві, яким визначені особливості утворення, діяльності та припинення окремих різновидів сільськогосподарських юридичних осіб, закріплені аналогічні за змістом положення. Так, відповідно до ст. 33 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [13] та ст. 29 Закону України «Про кооперацію» [14] сільськогосподарський кооператив/кооператив ліквідується на підставі рішення загальних зборів (зборів уповноважених) або за судовим рішенням.

Зважаючи на окреслену вище класифікацію ліквідації та керуючись зазначеними нормативними положеннями, до підстав добровільної ліквідації варто віднести рішення учасників або уповноваженого органу юридичної особи, у тому числі у зв'язку зі спливом строку, на який її було створено, досягненням мети, для якої її створено, та за умови настання інших обставин, перелік яких визначений в установчому документі юридичної особи [12].

Можемо констатувати, що ключовою підставою добровільної ліквідації є рішення учасників або органу юридичної особи (оскільки по суті спливу строку, на який було створено юридичну особу, та досягнення мети, задля якої вона створювалася, «поглинаються» наявністю такого рішення).

Натомість підставами примусової ліквідації є: рішення суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади; за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, – за позовом відповідного органу державної влади [12].

Крім загальних підстав, унормованих приписами ЦК України, в спеціальних нормативно-правових актах, які регулюють відносини щодо діяльності та припинення юридичних осіб у сфері сільськогосподарства, закріплені спеціальні підстави для започаткування процедури примусової ліквідації. Приміром, у разі зменшення статутного капіталу акціонерного товариства нижче встановленого розміру, воно підлягає ліквідації [15].

Поза увагою нормотворця залишилася така підстава ліквідації як припинення права власності або іншого речового права на землю. Загальні підстави припинення права власності та права користування земельною ділянкою регламентовані ст. 140, 141 Земельного кодексу України. Аксіомою є той факт, що необхідною передумовою належного функціонування товаровиробників сільськогосподарської продукції є використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, тобто перебування їх у власності або на іншому правовому титулі.

За цих обставин солідаризуємося з позицією тих фахівців, які стверджують, що отримання земельної ділянки у власність або користування (тобто наявність прав на неї) є тим правовстановлюючим фактом, який є юридичним підґрунтям для створення та подальшого функціонування виробника сільськогосподарської продукції, зокрема фермерського господарства [16, с. 141; 17, с. 172].

У цьому контексті дослідники окремою підставою ліквідації сільськогосподарських юридичних осіб розглядають припинення їхніх речових прав на земельну ділянку, у тому числі шляхом її вилучення з володіння та користування [18, с. 328; 19].

Це судження видається небезпелісним, оскільки, на наше переконання, зважаючи на суспільну значимість та специфіку діяльності сільськогосподарських товаровиробників, виготовлюваної ними продукції, ризиковість функціонування, доцільно надати можливість протягом певного строку (упро-

довж одного року з моменту припинення права власності / права користування) набути право власності (інше речове право) на земельну ділянку, необхідну для забезпечення здійснення сільськогосподарської діяльності, або укласти договір про спільну діяльність щодо виробництва сільськогосподарської продукції з іншою сільськогосподарською юридичною особою, яке є власником (орендарем, постійним користувачем) землі, придатної для сільськогосподарського використання. У разі, якщо юридична особа не реалізувала це право протягом встановленого строку, то його сплив є підставою для ініціювання процедури ліквідації шляхом пред'явлення уповноваженим органом державної влади відповідного позову. З урахуванням того, що підставою такої ліквідації буде судові рішення, йтиметься про примусову ліквідацію.

Розглядавану підставу припинення доцільно закріпити у ст. 33 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», доповнивши ч. 1 пунктом «3») відповідного змісту.

Крім того, у розрізі досліджуваної проблематики постає закономірне питання про припинення права постійного користування, а відтак про ліквідацію фермерського господарства, у разі смерті засновника, якому було надано це речове право для здійснення відповідної форми підприємницької діяльності.

Принагідно зауважмо, що нам імпонує позиція, висловлена Ю. М. Юркевичем, що фермерське господарство не слід розглядати як самостійну організаційно-правову форму юридичних осіб, оскільки воно є узагальнюючим поняттям, запровадженим задля врегулювання особливостей ведення підприємницької діяльності у сфері сільського господарства та надання державної підтримки у цій галузі [20, с. 211].

З урахуванням викладеного можемо дійти висновку, що смерть власника фермерського господарства, який набув право постійного користування на земельну ділянку для здійснення сільськогосподарської діяльності не можна розглядати в якості підстави ліквідації юридичної особи.

Вартою нашої уваги є така підстава ліквідації сільськогосподарської юридичної особи як припинення членства усіх її учасників/членів та нездійснення діяльності. Ця підстава не знайшла законодавчого закріплення.

Відповідно до приписів п. 4 ч. 1 ст. 35 Закону України «Про фермерське господарство», діяльність фермерського господарства припиняється у разі, якщо не залишається жодного члена фермерського господарства або спадкоємця, який бажає продовжити діяльність господарства [21].

Примітно, що законодавець відмежовує цю підставу від інших способів припинення, а тому вважаємо, що наведене нормативне положення не узгоджується з приписами ЦК України, у якому закріплені лише два способи припинення юридичної особи – ліквідація і реорганізація.

На наше переконання, припинення членства усіх членів сільськогосподарської юридичної особи необхідно розглядати як одну з підстав її ліквідації.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що доволі поширеними є ситуації, коли сільськогосподарські товаровиробники упродовж тривалого часу не здійснюють сільськогосподарську діяльність (йдеться про так звані «нульові юридичні особи»), проте не ініціюють процедуру ліквідації через її витратність, тривалість і складність. З огляду на це, у разі припинення усіх членів в результаті їх виходу / примусового виключення, відсутності спадкоємця, який виявив намір продовжити сільськогосподарську діяльність, а також якщо сільськогосподарська юридична особа не провадить господарську діяльність протягом трьох років (в межах строку загальної позовної давності), такий суб'єкт підлягає ліквідації за спрощеною процедурою у порядку, визначеному ч. 7 ст. 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (надалі – Закон про держреєстрацію). З відповідною ініціативою можуть звернутися органи державної податкової служби, які мають можливість здійснювати періодичний моніторинг припинення ведення господарської діяльності юридичною особою (до прикладу, у зв'язку з поданням «нульової» звітності) – після спливу трирічного строку, початок обчислення якого пов'язується із звітним періодом, в якому виник об'єкт оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Коструба А.В. До питання форм ліквідації юридичної особи як правоприпиняючого юридичного факту. *Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 берез. 2012 р. / редкол.: В. І. Борисова (відп. ред.) та ін. Харків : Право, 2012. С. 172-175.

2. Зубатенко О.М. Припинення суб'єктів господарювання автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2008. 20 с.
3. Макаревич О.В. Ліквідація юридичних осіб і її види за цивільним законодавством України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 1-1 (29). С. 109–113.
4. Хоменко В.О. Припинення господарських товариств у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 282 с.
5. Чурилова Т. М. Правове регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2011. 202 с.
6. Повар П.О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2009. 18 с.
7. Швець О.В. Правова природа процедури ліквідації юридичної особи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-1(1). С. 233-236.
8. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи / за ред. І. В. Спасибо-Фатеевої. Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.
9. Адамович О.В. Ліквідація юридичних осіб за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук. 081. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 227 с.
10. Стратюк О.М. Підстави ліквідації підприємницьких юридичних осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 126-129.
11. Скоропис О.М. Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. Київ, 2010. 20 с.
12. Цивільний кодекс України : Закон України № 435-IV від 16.01.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.01.2022).
13. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України № 819-IX від 21.07.2020. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20/conv#Text> (дата звернення: 12.01.2022).
14. Про кооперацію: Закон України № 1087 від 10.07.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15/conv#Text> (дата звернення: 05.01.2022).
15. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17.09.2008. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#n221> (дата звернення: 05.01.2022).
16. Чабаненко М.М. Сільськогосподарський товаровиробник як аграрно-правова категорія. *Проблеми інтеграції та диференціації в екологічному праві*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (м. Дніпропетровськ, 25 вересня 2014 р.). Дніпропетровськ: НДУ, 2014. 274 с. С. 137–145.
17. Заболотна Н., Цуняк А. Щодо визначення правового становища фермерських господарств: Україна та зарубіжний досвід. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 травня 2019 року, Львів). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 171–173.
18. Покальчук М. Правове регулювання припинення діяльності сільськогосподарських підприємств унаслідок припинення їхніх прав на землю. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 327-332.
19. Заболотна Н., Могіш Н. Правові підстави припинення сільськогосподарських підприємств. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/50052/2/2018_Mohish_N-Pravovi_pidstavy_prypynennia_177-178.pdf (дата звернення: 01.02.2022).
20. Юркевич Ю.М. Фермерське господарство як об'єднання фізичних осіб із метою реалізації підприємницьких інтересів у сфері здійснення професійної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Завальнюк (голов. ред.) [та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2016. Вип. 77. С. 209-214.
21. Про фермерське господарство: Закон України № 973-IV від 19.06.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 01.02.2022).